

ПРИЕМОТ НА ПОИМНО ТЕОРИСКАТА ДИХОТОМИЈА GEMAINSHAFT/GESELLSCHAFT ВО МАКЕДОНСКАТА СОЦИОЛОГИЈА: НАДОГРАДУВАЊЕ НА ПРИДОНЕСОТ НА ТОМИСЛАВ ЧОКРЕВСКИ

Кратка содржина

*Во прилогот се актуализираат некои термилошки проблеми на македонската рецепција на фундаментална поимно теориска дихотомија меѓу *Gemainschaft* и *Gesellschaft* (во германската), односно *Community* и *Society* (во англиската) социологија. Авторот, укажува на слабостите на постојните решенија. Во таа насока, критички се оценува придонесот на Томислав Чокревски. Како еден од најзначајните претставници на првата генерација македонски социолози. Чокревски со соочил со проблематиката на односната дихотомија и понудил решение за поимно нормирање на дихотомијата. Надоврзувајќи се на тој обид авторот, развива сопствено решение. Притоа како основна рамка се користат современите разбирања на социоонтологијата на погоре споменатата класична дихотомија така како што е таа претпоставена во модерните и современите теории за граѓанското содружништво.*

Клучни зборови: МАКЕДОНСКА СОЦИОЛОГИЈА, ТОМИСЛАВ ЧОКРЕВСКИ, СОЦИООНТОЛОГИЈА, КОЛЕКТИВИЗАМ ИНДИВИДУАЛИЗАМ, ОПШТЕСТВО, СОДРУЖНИШТВО, ГРАЃАНСКО СОДРУЖНИШТО

Вовед

Со термилошкиот пар *Gemainschaft/Gesellschaft* (на германски јазик), кој најчесто во стручната социолошка литература се дава во неговата оригинална германскојазична форма, се означува една од фундаменталните поимно теориски типологии на социјалните односи, социјалните групи или на општествата во целина. Настаната е кон крајот на деветнаесеттиот век. Тоа е времето кога западната цивилизација преми-

нува од традиционална кон модерна организација на општествената интеграција и на социумот воопшто.

Во тој контекст, типологизацијата на социјалните односи, на социјалните групи и на општествата на *Gemeinschaft* и *Gesellschaft* (во германската), односно *Community* и *Society* (во англиската) социологија, се среќава во повеќе варијанти. Меѓу позначајните и повлијателни поимски елаборации треба, секако се истакнат теориите на Фердинанд Тенис, Макс Вебер и Жорж Гурвиќ. Најзаслужен од сите нив за афирмација на оваа поимно теориска дихотомија, секако е германскиот социолог Фердинанд Тенис.

Приемот на оваа поимно теориска дихотомија во нашата општествена мисла, воопшто и нашата социолошка традиција, посебно одеше главно посредно. Нè преку исчитување на оригиналните, германски, англиски или француски разработки на истата туку преку нивните српски, односно хрватски толкувања. Во српската, односно хрватската социологија, од кои нашата прва генерација социолози најмногу ги црпеше поимите и теориите на западната социологија овие термини се преведуваат со зборовите *zajednica* и *društvo* или *zajednica* и *udruženje*. Веројатно токму под овие влијанија, Томислав Чокревски, како еден од најзначајните претставници на првата генерација македонски социолози, понудил алтернативни термилошки решенија за рецепција истата во македонскиот социолошки речник.

Во универзитетскиот учебник *Социологија*, од проф. Томислав Чокревски може да се најде дотогаш (1991) единствената позната пишана формулација на оваа дихотомија на македонски јазик (Чокревски, 1991: 85, 92). Во овој свој прилог Чокревски, при пренесувањето на македонски јазик на Тенисовите поими *Gemeinschaft* и *Gesellschaft*, за означувањето на поимот *Gesellschaft* дава две алтернатии, „здружение“ и „друштво“. Истовремено, при пренесувањето на македонски јазик на Веберовите поими *Gemeinschaft* и *Gesellschaft* се служи со македонските зборови „заедница“ и „општество“. Вториот, поимски пар („заедница“ и „општество“) во целокупната преостаната македонска социолошка и пошироката хуманистичка мисла е употребуван без никаква резерва.

Може да се претпостави дека Чокревски ја почувствувал потребата од иновација на овој план. Но, тој не дава објаснување на ваквото свое „отстапување“ од утврдената македонскојазична конвенција, при удомувањето на Тенисовиот поим *Gesellschaft*, наместо еднозначно да се користи со терминот „општество“, како алтернатива да го воведо и зборот „здружение“.

Може да се претпостави дека Чокревски ја осознал нееквивалентноста на зборот „општество“ во споредба со германскиот збор *Gesellschaft*, англискиот *Society* или српскиот, односно хрватскиот *društvo* или

udruženje. Но сепак, учебничкиот карактер на трудот не му допуштил продлабочена анализа од која би произлегло едно поинакво теориски аргументирано решение.

Сличен третман на оваа тема наоѓаме и кај други македонски социолози. Така, на пример, проф. Марија Ташева, еден од поинформираниите познавачи на социолошката теорија кај нас, во својот универзитетски учебник *Социолошки теории*, (Ташева, 1999) слично на Чокревски, се решава соодветните странски термини *Gesellschaft u Society* да ги пренесува со два алтернативни македонски термина. За таа цел Ташева ги користи термините „општество“ и „друштво“. Притоа, нема никакво објаснување за ова решение ниту за неговата епистемолошка или нормативна предност во однос на претходните како, на пример, на Чокревски. Како да се работи за сосема еквивалентни симболи и за небитно прашање.¹

Главната слабост на ваквите решенија на прашањето за терминолошката рамка на македонско јазичната рецепција на односната поимно теориска дихотомија е во нивната неискажаност. И во едниот и во другиот случај нема аргументи зошто се постапува така како што се постапува со странските термини *Gesellschaft, Society, društvo* или со нивните други странски еквиваленти. А проблемот не е воопшто за потценување затоа што со споменатите зборови, односно со соодветните дефиниции за нив се утврдува токму предметот на социологијата. Со тие зборови се означува централната социолошка категорија. Токму заради тоа не е сè исто дали социологијата ќе се дефинира како наука за општеството, како наука за друштвото или како наука за здружението. Оваа дефиниција бара претходно решавање на бројни социоонтолошки прашања. Оттука, овој проблем заслужува потемелна теоретска анализа на онтолошките и епистемолошките аспекти на фундаменталната поимно теориска дихотомија, оригинално изразена со германските зборови *Gemeinschaft* и *Gesellschaft*.

Во таа насока, во продолжение изложуваме една можна метасоциолошка рамка за разработување ново решение на овој проблем. Таа рамка е развиена во обидот за автентично и современо удомување на симболот на неолибералната и посткомунистичката реконструкција на современите општества - симболот *societas civilis*, односно *civil society* (Трајковски, 1997). Овде ги претставуваме само социоонтолошките по-

¹ Така, во една ситуација, пренесувајќи ги Тенисовите искази се вели дека: „Двата типа на волја им даваат раст на два типа меѓучовечка комуникација: на два типа општествени односи, два типа општествени групи и два типа глобални општества. Тие два типа се заедницата и општеството (или друштвото)“ (Ташева 1999: 143). Во друга ситуација редоследот е обратен, како прв се употребува зборот „друштво“ а зборот „општество“ се употребува како негова алтернација: „Групата ... може да биде од два типа ... заедницата ... и ... друштвото (или општеството).“ (Ташева 1999: 144 и понатаму до 152).

зиции на таа рамка. Врз основа на тие стојалишта во следниот чекор ќе биде претставена дихотомијата *заедништво* и *содружништво* како алтернативна и најсоодветна категоријална рамка за удомување на тематизираната поимно теориска дихотомија *Gemeinschaft u Gesellschaft*.

1. Социоонтолошките прашања на социологијата

Прашањето за социоонтолошкиот статус на категориите *societas*, *општество*, *заедница*, *содружништво* како и од нив, односно од нив изведените поими *граѓанско/цивилно општество* и *societas civilis*, потпаѓа под поопштиот проблем за социоонтолошкиот статус на колективните или универзални категории. Овој проблем се отвора со посредство на прашањата за социоонтолошкиот статус на колективитетите. Такви се, на пример: Дали општеството, класите, државата, групите, друштвата, здруженијата итн. постојат како такви, т.е. за себе?; Ако постојат, каква е нивната природа, материјална или духовна?; Дали тие се нешта *sui generis* или резултанти на индивидуалните дејствувања и свести?

При нивното решавање, социолошката теорија се потпира врз неколку конкурентни социоонтолошки матрици. Такви се, на пример дихотомните матрици: *номинизам/реализам* и *индивидуализам/колективизам*. Теоретичарите, кои претпоставуваат дека колективните поими имаат соодветен онтички корелат, се препознаваат како *реалисти*, а оние, кои сметаат дека таков корелат не постои и дека колективните поими се само *имџа*, се класифицираат под категоријата *номиналисти*.

Приврзаниците на **реализмот** сметаат дека колективните поими изразуваат еден посебен и објективен ред од нешта *sui generis*. Различните колективитети, како наиндивидуални појави и онтолошки, а не само епистемолошки, им претходат на индивидуите. Тие се поимаат како метафизички ентитети. Врз основа на тоа, предмет на социологијата се социјалните ентитети како такви, т.е. различните колективитети или социјални структури, како на пример: општеството, нацијата, класите, групите, колективната свест итн. (Gurvić, 1966: 57).

Според приврзаниците на социоонтолошкиот **номинализам** и **индивидуализам**, универзалните поими воопшто, а поимот општество посебно, изразуваат само збирштина од поединечни нешта. Колективните поими се методолошки конструкции. Тие се празни зборови, а не реални, т.е. онтички нешта. Следствено на ваквото социоонтолошко решение, социологијата се дефинира како наука за социјалното дејствување на индивидуите, социјалната интеракција, социјалните односи итн.

Според Георг Зимел, на пример, социјалната стварност е „иманентно индивидуална“, а не наиндивидуална. Социјалното, т.е. колек-

тивното, не е посебна супстанција. Зад зборот, „социјално“ или „колективно“ не стои ништо освен сплет на взаемни дејства меѓу индивидуите. Претставниците на номинализмот настојуваат по секоја цена да ги одбегнат замките на реификацијата што и се инхерентни на реалистичката социоонтолошка позиција. Редукционизмот, односно сведувањето на социјалните појави на меѓуиндивидуални односи, се смета за помал епистемолошки и нормативен грех отколку опредметувањето на идејата за општеството, нацијата, класата и другите колективни поими.

Назначената, дихотомна класификација, е шематска и не ја исцрпува сета комплексност и контроверзност на решавањето на *проблемот со универзализиите* во социолошката теорија. Како што е познато, фиксирањето на претпоставениот судир меѓу индивидуалното и колективното, како трансисториска и антрополошка димензија, доведува до непријателско спротивставување меѓу конкурентските решенија и, како последица на тоа, до вовлекување на теоријата во доктринерските контроверзи.²

Полемичка категоријална матрица на назначените дихотомии реализам/номинализам и индивидуализам/колективизам е односот или спротивноста меѓу индивидуалното и колективното. Односот меѓу овие две категории е една од најомилените теми на филозофските, правните, политичките и доктринерските расправи до појавата на социологијата и еден од централните проблеми на социологијата од нејзиното конституирање до денес. Во социолошката теорија оваа метатеориска тема се изразува како дихотомна класификација на типовите на социјална интеракција и интеграција на *содружништво* и *заедништво*. Во политолошката теорија, пак, истата се изразува со посредство на повеќе други дихотомии како што се, на пример, меѓу *граѓанското* и *политичкото*, меѓу *приватното* и *јавното* и сл.

Во продолжение, најпрво ќе бидат назначени основните метатеориски претпоставки и категории на односната типологизација на социјалните односи, а потоа ќе бидат илустрирани *заедничарските социоонтолошки елементи* на нашиот поим *општество* и, спротивно на тоа, *содружничката социоонтологија* на латинскиот поим *societas*, односно на еквивалентните поими кои во западната социологија се изведуваат од овој етимолошки корен како што се: германскиот *Gesellschaft*, и англосаксонскиот *Society*.

² Пошироко за поврзаноста на метатеориските основи на теоријата со политичките конфликти види Агаси (1972: 244-279). Истражувањата покажуваат дека актуелноста на оваа тема и начините на нејзиното решавање не треба да се третираат како еднаш засекогаш зададени. Гурвиќ, на пример, во 1963 година сметаше дека расправата за односот меѓу индивидуалното и колективното може да се смета за завршена и тоа во корист на колективизмот. (Гурвиќ, 1966: 125). Подоцна, во 1988 година, Кувачиќ констатира дека во текот на осумдесеттите години се обновува интересот за индивидуалистичките и номиналистичките решенија. (Кувачиќ, 1988: 198). Оваа констатација осветлува дел од причините за реификацијата на поимот *societas civilis*.

2. Заедништво и содружништво

Овде претставената класификација на типовите на социјабилитет или на социјална взаемност, на заедништва и содружништва произлегува од сознанието дека оваа поимна дихотомија претставува специфична социолошка теориска формулација на една модерна социоонтолошка теза. Формулирана со посредство на Едгар Морен, таа теза тврди дека развитокот на општеството имал деонтолошко дејство. Тој ги разнебитил традиционалните вистини за светот и човекот (Moren 1979: 124). Клучен елемент на оваа социоонтолошка поставка е доказот дека општеството - модерното општество - не е онтолошки зададен тоталитет.

Најпрегнантна теориска формулација на модерната социоонтологија наоѓаме во теоријата за структуралната диференцијација на општеството или, според Ален Турен, во теоријата за разградувањето на монументалните градби каква што е општеството (Turen, 1983). Андре Горц, пак, ја формулира истата идеја со теза за разградување на општествената целина на „општество“ и „не општество“ (Gorz 1985: 84). Не навлегувајќи во општа и начелна расправа за структуралната диференцијација на општеството (Luhman 1981; Habermas 1989), а со цел да се поткрепи тезата за содружничкиот карактер на модерното и современото разграничување меѓу *граѓанското* и *политичкото*, овде се апострофираат неколку клучни елементи на оваа теорија.

Централна теза на теоријата за диференцијацијата е дека модернизационските процеси како што се, на пример, секуларизацијата, рационализацијата, централизацијата, индустрализацијата, индивидуализацијата и сл., доведуваат до разградување на општественото единство на повеќе автономни сфери. Појавата на вакви сфери го прави непрегледен тоталитетот и единството на општеството.

Таквите сфери имаат сопствена логика на функционирање. Поради тоа, тие, а исто така и поединците кои дејствуваат како носители на социјални улоги во нив, „остануваат раздвоени и покрај сите фактори на поврзување“ (Tenis, според Lukić 1987: 190). Формулирана според Гурвик, специфичната карактеристика на оваа состојба е во тоа што поединечните волји и интереси „иако меѓусебно поврзани, иако усогласени и конвергентни, иако во некои случаи широко отворени едни спрема други, сепак како слободни и приватни личности, суштински, се несводливи“ на едно (Gurvić 1965: 151). Затоа, се вели дека општествените односи овде се остваруваат како социјална взаемност заснована на принципот на

„делумно спротивставување“ или како „односи со Други,“ т.е. содружнички.³

За изведувањето на тезата елаборирана во овој прилог уште позначајно е сознанието дека и самиот Фердинанд Тенис ја довел сопствената дихотомија во врска со дихотомијата на политичката филозофија. Тој ја прифаќа категоријата *Gesellschaft* содржана во поимот *bürgerliche Gesellschaft*, но смета дека таа категорија своето објаснување го добива дури во длабокото спротивставување со категоријата *заедница (Gemeinschaft)*.

„Со оглед на тоа што во поново време во научна смисла се расправа за *Gesellschaft* во рамките на една земја, во спротивност со државата, тој поим ќе се прифати, но своето објаснување ќе го добие дури во длабоката противречност со заедниците на дадениот народ“ (Тенис 1969 во Parsons, 1969: 184-194, 185; пошироко во Tönnies 1957).

Според тоа, *Gesellschaft (bürgerliche)* во назначените теориски рамки означува поинаков социолошки тип, а не заедница или заедништво. „Заедницата“, во оваа дихотомна рамка е атрибут и цел на политиката и политичкото. Неговата општествена функција е да постигне политичка интеграција меѓу делумно спротивставените и на овој или оној начин содружени (здружени) индивидуи - граѓани. Значи, позиционираноста на западната социјална и политичка мисла врз категоријата *Gesellschaft* и од тоа изведениот поим *societas civilis* (односно *bürgerliche Gesellschaft, civil society* и сл.) е израз на премисата за номиналистичката и индивидуалистичка социоонтологија на оваа форма и сфера на социјалното взаемнодејствување на граѓаните.

За разлика од тоа, како што се покажува во продолжение, актуелниот македонски поим *општество* е парадигматски дефиниран во рамките на реалистичката и колективистичката социоонтологија за социјалната взаемност меѓу луѓето. Како таков, тој е тешко одвоив од идејата за заедницата и, според тоа, несоодветен за рецепција на современите странски поими за *societas*, односно за *societas civilis civilis* кои, како што се покажува во продолжение, се засновани врз идејата за содружничкиот карактер на социјалната взаемност меѓу граѓаните.

³ На социолошкото поимно теориско формулирање на оваа модерна социоонтологија му претходи политичката и уставно правната формулација. Во политичката мисла, оваа тема беше формулирана со модерната дихотомија меѓу граѓанското (*civilis*) и политичкото (*politicus*). Идентичната социоонтолошка матрица на овие две дихотомии ја потврдуваат доказите за нивната компатибилност. Повеќемина познавачи на историјата на социјалната и политичка мисла потврдуваат дека токму дискусиите за спротивноста меѓу *societas civilis* и *societas politicus* (анг. *civil society/political society*) ја конструираа категоријалната матрица, од којашто стана можна и се разви социологијата како посебна дисциплина (Goudsblom 1977: 194. исто Suppek 1984: 194).

2.1. Заедничарската социоонтологија на „општеството“

Претпоставувањето на социоонтолошката критика на македонскиот поим за општеството, како прв чекор на посакуваната реконструкција на категоријалната шема на нашата рецепција на современите нормативни, теориски и политички значења на дихотомијата *Gemainschaft* и *Gesellschaft* (во германската), односно *Community* и *Society* (во англиската) социологија, како и на со тоа поврзаниот поим *societas civilis* (односно *bürgerliche Gesellschaft*, *civil society* и сл.) е непосредно инспирирано од три основни премиси на т.н. „ново теориско движење“ во социологијата.

Првата ја наоѓаме формулирана уште од страна на Макс Вебер. Образложувајќи го неговото конструктивистичко и идеалтипско сфаќање на поимите на социјалните науки, Вебер пишува дека откривањето на границите на значењето на оние категории кои се земаат како подлога - а во нашиот случај, тоа е категоријата општество - е основен критериум за оценување на вредноста на различните потфати за поимска конструкција во областа на социјалните науки. Според него:

„Најдалекусежниот напредок во областа на општествените науки, навистина се поврзува со поставувањето на практични... проблеми, но се покажува во облик на критика на поимските творби“ (Weber 1986: 77).

Втората најексплицитно ја изразува Рој Башкар. Според него:

„Социолозите од различни школи од неодамна конечно ја надминаа, епистемолошката грешка ... такашто го одложија прашањето, Како може да се спознае општеството? и ѝ дадоа предност на старата, но нерешена загатка: што е општеството?“ (Bhaskar, според: Sztompka 1991).

И третата, ја изразуваат Кристофер Лаш, Џон Боверс и Кејт Ајви, според кои: *„Општеството е термин кој може да го поврземе со модерноста“* (Ch Lash) и дека *„Сега кога живееме во постмодерни услови мораме да изнајдеме начин да мислиме и да живееме без него“* (Bowers & Iwi 1993).

Промислен од аспект на овие теориско-методолошки назнаки, како и од аспект на понапред назначените сознанија за односот меѓу јазикот и социолошката теорија, проблемот со актуализираната македонска рецепција, а тоа значи и изворот на дел од причините за понапред споменати термиолошки алтернации кај Чокревски и Ташева може да се лоцираат во нејзиното некритичкото опстојување врз категоријата *општество*.

Проблемот е што таа е парадигматски затворена во рамките на реалистичката, заедничарската и холистичката метасоциологија. На

супстантивно теориско ниво ваквата заснованост на македонската дефиниција на поимот *општество* резултира и се препознава во форма на социолошки органицизам и структурален функционализам. Парадигматскиот карактер на ваквата метасоциологија на македонскиот поим се докажува со тоа што погоре назначената социоонтолошка структура важи за сите значења кои на терминот *општество* му се припишани во согласност со метајазичната норма утврдена во терминологијата на македонската социолошка и воопшто општествена мисла.⁴ Учебниците по социологија се најподатливиот и најсоодветен извор на информации за спознавање на метатеориската структура на македонскиот поим *општество*.⁵

а) Потеклото и значењето на зборот *општество*

Прашањето за потеклото, нормирањето и семантичката промена на зборот *општество* е составен дел на поширокиот проблем или на темата за развојот на македонската литературнојазична лексика. Оваа тема е професионален монопол на лингвистите. Затоа, при разработката на ова прашање треба да им се подари доверба на авторитетите од таа област. Пред сè, вниманието е насочено кон книгата *Македонски историо социолингвистички теми* (Корубин, 1994).⁶

Расправајќи за значењето на преводот во развојот на македонската литературнојазична лексика, Благоја Корубин констатира дека таа се развивала под големо влијание на српскохрватскиот и рускиот јазик. Ова сознание само за себе не е од посебен интерес за нашата теза. Неговата важност ја открива другиот факт, а тоа е сознанието дека преведуваната литература од споменатите јазици била, пред сè, марксистичка, односно ленинистичка. Ова сознание го преиначува проблемот. Од чисто лингвистичка, преведувачката интервенција станува идеолошко-политичка и метајазична.

Јазикот не е само средство за дескрипција. Таков, особено, не е јазикот на општествената наука, на политиката и идеологијата. За раз-

⁴ Оваа забелешка има цел да ги дискриминира како нестандартни поимите за општеството имплицитно содржани во синтагмите како, на пример: „високо општество“, „нови верски општества“, „професионални општества“ и сл., а кои се буквални преводи на српските, односно хрватските поими: „високо друштво“, „нова верска друштва“ и „професионална друштва“.

⁵ За потребите на анализата опфативме еден репрезентативен примерок од универзитетски учебници по социологија, напишани на македонски јазик: Милосавлевски, Јосифовски и Чокревски (1971); Никодимовски (1976); Танески и Петроска (1977); Чокревски (1991).

⁶ Вредноста на овој извор е во тоа што тој непосредно расправа за потеклото и начинот на литературнојазичното нормирање на значењето на овој збор. Исто така, изворот е релевантен по докажаната научност и по тоа што претставува сведоштво на непосреден учесник во одлучувањето по овие прашања.

бирање и, уште повеќе, за доследно пренесување на терминологијата на ваквите интелектуални потфати, потребно е разбирање на нивниот метајазик (Giddens 1979). Одлуката да се прифати зборот *општество*, а не алтернативата *друштво*, била донесена со јасна свест за метајазичните и идеолошките функции коишто требало да бидат постигнати. За тие цели не одговарале ниту српскиот збор „друштво“ ниту Мисирковиот збор „другарство“ или „здружение.“ Тие не го носеле, не го соопштувале и не го асоцирале она што го носел рускиот збор „общество“, Тоа е метаидејата за *целокупност* и за *заедница* (Корубин 1994: 220).

Од чисто лингвистички аспект не е спорно ваквото образложение и аргументирање на одлуката. Впрочем, секој литературен јазик се создавал со заемање и заради потребите на некаква политика и идеологија. Проблемите почнуваат од моментот на соочување на така создадената терминологија со метајазикот на реалниот живот и со метајазикот на западноевропската политичка култура.

На првото ниво, дисконтинуираната рецепција на одделните јужнословенски зборовни синдроми резултирала во една хетероглосна јазична ситуација, која, пак, од своја страна, била погодна тло за остварување на идеалот на секоја тоталитарна идеја - освен мене, друг бог да немаш. Таков врховен судија требаше да стане историскиот материјализам, подоцна „науката за општеството“. На второто ниво доволно е да се упати на сознанието дека идејата, поради којашто е преземен рускиот збор „общество“, во моментот на нејзиното преземање е составен елемент на „традиционалниот руски политички светоглед“. Тој, како што покажуваат Николај Бирјаков и Виктор Сергејев, за разлика од номиналистичкиот политички светоглед на модерните западни демократски теоретичари, е заснован врз реалистички социоонтолошки премиси. Во согласност со премисите на овој руски политички светоглед, општеството е нешто што има свои објективни закони, чиешто научно познавање е претпоставка за управувањето со него. Според тоа, научниот социјализам, односно неговите носители се однапред и историски предодредни да го конституираат општеството и да владеат со него (Birjukov and Sergejev 1993: 57-74, 61).

Во согласност со ваквата идејна улога на науката е градена и лексичката структура, односно категоријалниот апарат на социјалните науки. Благоја Корубин, на пример, потврдува дека со преземањето на терминот „общество“ (општество) и со специфичното нормирање на неговото значење како *заедница*, најверојатно непланирано се очекувало дека ќе дојде до „распределба на значењата меѓу него“, зборот *општество*, и српскиот збор „*društvo*“, кој исто така (ќе) „си најде место како нов збор во нашиов литературен јазик.“ (Корубин 1994). Значи, со збо-

рот „друштво“ требало да се симболизираат дел од значењата кои во рускиот јазик се означувале со зборот „общество“.

На овој начин настанал првиот метајазички, а со тоа и метасоциолошки проблем со кој денес се соочуваме при обидот за рецепција на поимите дихотомии *Gemeinschaft* и *Gesellschaft*, односно *Community* и *Society*. проблемот се состои во тоа што, со одземањето на микросоциолошките значења на рускиот збор „общество“ и со нивното доделување на српскиот збор *друштво*, преостанало поимот за општеството да биде дефиниран само како апстрактно-општ поим. Како таков тој ѝ е достапен само на науката. Настанувањето, постоењето и функционирањето на појавата која се означува со него на обичниот човек му се објаснува само од науката и со неа поврзаните дискурси како, на пример, „научниот социјализам“ и „научната политика.“

Меѓу другото, ова се потврдува и со сознанијата дека овој збор, за разлика од неговите странски когнати, има сосема ограничен делокруг на важење и употреба. Од социолингвистички аспект, многу е важно и истовремено ограничувачко, тоа што со него се користат, пред сè, учениците луѓе. Тие него го користат во нивните експертски теориски и политички системи. Оваа категорија не е составен елемент на вокабуларот на селаните, работниците и слични социјалнослојни категории на граѓани во Македонија. Како апстрактно-општ поим тој и е достапен само на науката.

3. Содружничката социоонтологија на *societas*, *societas civilis*, односно на *Gesellschaft*, *Society*

Современите дискусии за *societas civilis* вообичаено се оценуваат како обновување на интересот за поимот со кој во текот на седумнаесеттиот и осумнаесеттиот век во Западна Европа се решава социоонтолошкиот проблем: што е англиското „*society*“, германското „*Gesellschaft*“, француското „*société*“ и сл. Во таа смисла, многумина истражувачи на социогенезата на споменатите странски зборови покажуваат дека тие означуваат исто што и односните зборовни изрази како што се, на пример, англискиот *civil society* (во однос на *society*), францускиот *société civile* (во однос на *société*), германскиот *bürgerliche Gesellschaft* (во однос на *Gesellschaft*) или српскиот и хрватскиот *građansko društvo* (во однос на *društvo*).

Значи, *society*, *Gesellschaft*, *société* и сл. се историски и содржински неодвоиви од поимите *civil society*, *société civile*, *bürgerliche Gesellschaft*. Логичкиот и теорискиот однос меѓу нив е ист како и односот меѓу Аристотеловите категории *polis* и *koinonia politike*, содржани во неговата

дефиниција за полисот како *koinonia politike* (политичка заедница). И во двата случаи најпрво се појавува полисот, односно *societ(y)-`от* или *Gesellschaft-от* како појава и како збор, и, откако се отвори прашањето за негово теориско, но и историско дефинирање, се изведува поимот *koinonia politike*, односно *civil society*, *bürgerliche Gesellschaft* и сл.

Но, дефинирањето за кое станува збор, не е само една логичка постапка која се изведува во академските кабинети, туку историски процес на организирање и настанување на *polis-от*, односно *societas-от*. Во таа смисла, не постои поим за *polis`-от*, за *societas-от*, за *societ(y)-`от* итн. без постоење на еден конкретен историски социјален чинител кој има потреба да го дефинира, и го дефинира, новото. Во прилог на тоа зборуваат сознанијата дека поимот *society* во Англија или *Gesellschaft* во Германија во поновата историја се појавува со појавата на *civil society*, односно на *bürgerliche Gesellschaft* (Supek 1984: 195; Adorno и Horkheimer 1980: 30; Goudsblom 1977: 16; Riedel 1988: 15-66). Според тоа, природата и карактерот на *societas-от* и *societas civilis-от* е неодоива од неговата социјална функција. Затоа, прегледот на сознанијата од анализата на местото на овие две лексички ставки во нововековниот социјален дискурс е првиот чекор во докажувањето на нивната содружничка соционтологијата.

Анализите на социогенезата на модерниот поим *societas civilis*, како дефиниција на споменатите странски категории, покажуваат дека негов носител е „третиот“ или т.н. граѓански сталеж. Зборовите „*society*“, „*Gesellschaft*“, „*société*“ и сличните зборови во социјалниот дискурс на третот сталеж во другите западноевропски земји, имаат полемички карактер и социјално конфликтна функција. Тоа се докажува со фактот дека сите тие, како што констатира Џон Гадслбум: „иницијално се користат за означување на различните видови на „содружништва“ (com-*raisonship*) во кои луѓето, блиски едни на други, меѓусебно се сметаат како другари (camarades) или содружници (associates)“ (Goudsblom 1977: 16) кои стојат наспроти аристократскиот „двор“, т.е. наспроти државата. Граѓанското „приземно“ содружништво стои наспроти аристократското „високо друштво“ (high *society* или друштво со големо Д), т.е. наспроти она што кај нас до неодамна во секојдневниот говор се дефинираше како круг на „големото доброутро.“

Отсутно од „високите“, „големите“ Друштва, во кои се решавало за големите прашања на царствата, на кралствата и империите, граѓанството социјално живее и се организира во низа нови (содружнички) форми на социјална организација. Во такви услови, неговите теоретичари, како, на пример, Џон Лок, ја развиваат тезата дека социјалната репродукција на човековиот живот се одвива во многу сфери во кои црквата, државата и сталежите нема зошто да се мешаат или, ако се мешаат,

тоа не треба да го прават. Тие сфери се сферите на содружувањето на граѓаните, на граѓанското содружништво спротивставено на наследените заедништва на аристократијата.

Како конститутивни сфери на граѓанското содружништво најчесто се посочуваат сферата на економската репродукција на животот и сферата на правата, односно на договорните односи. Токму во нив луѓето се појавуваат како граѓани и како содружници. Во овие две сфери тие стапуваат во специфични односи на взаемност. Материјална основа на таа взаемност е приватната сопственост. Врз таа основа, и во тие рамки, односите меѓу граѓаните се целно рационални. Тие се засновани на принципите на размената, возвраќањето и на почитувањето на другиот, односно на *другоста* како таква.

Конституирана во овие сфери и врз назначените принципи, социјалната взаемност и интеграција меѓу граѓаните во сè поголем обем станува интеракција и интеграција „врз основа на делумно спротивставување меѓу Јас, Ти, Тој“ (Gurvić 1965: 143). Оваа форма на социјалната интеракција и интеграција се нарекува *содружништво*, затоа што станува збор за, како што вели Гурвиќ, „однос со Друг“. Таквиот однос, „со Друг“ значи со *Туг*, а не со *Наш* човек. Со „Други“ значи со „Туги,“ а не со „Наши“ луѓе. „Тој“ е „Друг“ (туѓ) затоа што си припаѓа себеси исто како што „Јас“ си припаѓам себеси. „Другиот“ не е мој (не го носам во мене), туку е со мене, до мене, покрај мене, против мене. За „Другиот“ не можам да речам: „јас сум со него едно“ или „ние сме едно“. Со „Другиот“ не сум „на ти“ туку „на Вие“. Затоа, фундаментален принцип на модерната форма на општествена и, воопшто, социјална интеракција и интеграција, станува содружништвото, а не заедништвото.

И Георг Зимел на сличен начин го одредува содружничкиот карактер на модерната, односно на граѓанската социјална взаемност. Во согласност со неговиот начин на поставување на прашањето за социоантолошкото дефинирање на *Gesellschaft*-от, тоа, како *bürgerliche Gesellschaft* (како граѓанско содружништво), претставува подземање на поимот за *Gesellschaft* под еден нов начин на апстрахирање и средување на формата и содржината. Содружништвото (*Gesellschaft*-от) egzистира само таму каде што взаемното дејствување, во кое стапуваат индивидуите, претставува дејствување со друг(и), за друг(и), и против друг(и), т.е. содружнички (Zimel, во Lukić 1987; 249).

Лоцирани во тие сфери, и засновани на такви принципи на социјална взаемност, различните форми на граѓанско здружување во времето на нивното настанување се разликуват како од селанските така и од дворските форми на социјална взаемност. Селото и селаните не познаваат *society*, *Gesellschaft*, *société*, туку заедница (*community*, *Gemeinschaft*). Но, иако се производ на градскиот начин на социјална репродук-

ција на идни индивидуалниот живот, овие форми на социјална взаемност, во контекст на урбаното социјално милје, се разликуваат од традиционалните градски форми на взаемност што ги практикуваат дворјаните, односно од нивните различни *собори*. За разлика од соборите и заедниците на дворјаните и племството, во кои нееднаквоста на статусот е објективна вистина нормирана со верски и сталешки правила, взаемноста во *society*-от, *Gesellschaft*-от, *société*-от е заснована на граѓанскиот принцип на еднаквоправност на сите членови. Влезот во различните граѓански кругови (содружништва) е слободен. Секој може да влезе и да излезе по своја волја.

Поради овие карактеристики на структурата и природата на различните содружништва од кои се состои самото граѓанско содружништво, тоа не е во состојба да се организира како целина, т.е. како општество или како општествена заедница. Граѓанското содружништво, односно содружништвото како такво, го исклучува самиот поим (*заедништво* и за заедница. Тој, како поим, претставува целно рационална конструкција на социјалната взаемност. Како таков, тој познава и признава само едно дејствување „За“ - дејствувањето „за себе“ или „за својот интерес“. Граѓанското содружништво е социјална взаемност заснована врз пазарот, размената, парите и моќта, за разлика од заедницата која е заснована врз природната поврзаност (крвта, традицијата, навиките или принудата).

Неможноста граѓанското содружништво да се затвори во рамките на општеството, односно во рамките на поимот *општествена заедница*, најпрегнантно ја изразува Блунтчли, германски теоретичар на државата од деветнаесеттиот век. Според него, не е среќна замислата државата, политичката или општествената заедница да се објасни поаѓајќи од *Gesellschaft*-от (содружништвото). Токму недржавноста на граѓанското содружништво е неговата суштина. Тоа не може да се набие во рамките на една политичка заедница, затоа што во него влегуваат: „како државјаните така и странците, граѓаните и оние кои тоа не се, мажите и жените. Неговите нишки поврзуваат поголем број држави и ги поврзуваат образованите класи во целиот цивилизиран свет. Бидејќи содружништвото настанува од приватниот живот и се движи во релациите на приватните форми, тоа исто така не дава да биде подведено под една државна управа... Затоа, настојувањето на државната полиција да го преземе врз себе владеењето со содружништвото или постојано да го контролира, претставува сигурен знак за сè уште незрелоста на содружништвото или за презреаноста на цивилизацијата, односно знак за нездрави содружнички односи или за болна ситуација во државата“ (*Bluntschli, цитирано според Adorno и Horkheimer 1980: f. 2, 30*).

Литература

- Adorno W.T., and Horkheimer M., 1980. "Sociološke studije", Zagreb: Školska knjiga.
- Agasim, J., 1972. "Methodological Individualism", BJS, 11 (4): 244-270.
- Biryukov, N., & Sergejev, V., 1993. "Parlamentarism and sobornost: Two models of Representative Institutions in Russian political culture", Discourse and Society, 4 (1): 57-74.
- Bowers, J. & Iwi, K., 1993. "The discursive construction of society", Discourse and Society, 4 (3): 357-395.
- Giddens, A., 1979. *Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis*. Berkeley and L. Angeles: University of Carolina Press
- Gorz, A., 1985. "Paths to Paradise", London: Pluto Press.
- Goudsblom, J., 1977. *Sociology in Balance*, Oxford: Basil Blackwell
- Gurvić Ž. ur. 1996. *Sociologija II*, Zagreb : Naprijed.
- Habermas, J., 1989. *The Theory of Communicative Action, I-II*, London: Polity Press.
- Корубин, Б., 1994. *Македонски историо социолонгвистички теми*, Скопје, Матица Македонска.
- Kuvačić, I., 1988. *Rasprave o metodi*, Zagreb: Naprijed,
- Luhman, N., 1981. *Teorija sistema*, Zagreb: Globus
- Lukić, R., 1987. *Formalizam u sociologiji*, Zagreb: Naprijed.
- Милосавлевски, С., Јосифовски, И. и Чокревски Т., 1971. *Социологија*, Скопје: Култура.
- Moren, E., 1979. *Duh Vremena, II*, Beograd: Bigz.
- Никодимовски, Л., 1976. *Основи на марксистичката социологија*, Скопје: Просветно Дело.
- Riedel, M., 1988. "Društvo, građansko", Pogledi, 18 (1): 15-66.
- Supek R., 1984. "Što je društvo" Sociološki pregled, 18 (3-4): 194-214.
- Sztompka, P., 1991. "Društvo iz perspektive postajanja" Sociologija 32 (1-2): 1-27.

- Танески, В., и Петроска, Б., 1977. *Основи на марксистичката социологија*, Скопје: Култура.
- Ташева, М., 1999. *Социолошки теории*, Скопје: УКИМ
- Tenis, F., 1969. "Zajednica i društvo", Parsons Talkot ur. 1969, *Teorije o društvu*, Beograd: Vuk Karadžić
- Tönnies, T., 1957. *Community and Society*, New York: Harper and Row.
- Turen, Alen, 1983. *Sociologija društvenih pokreta*, Beograd: Radnička Štampa.
- Weber, M., 1986. *Metodologija društvenih nauka*, Zagreb: Globus.
- Чокревски, Т., 1991. *Социологија*, Скопје: Љуботен.

По ТРАЈКОВСКИ

**THE ADMISSION OF THE THEORETICAL DICHOTOMY
GEMAINSHAFT/GESELLSCHAFT IN MACEDONIAN SOCIOLOGY:
UPGRADING THE CONTRIBUTION OF TOMISLAV CHOKREVSKI**

Abstract

The contribution articulates some terminological problems facing the Macedonian reception of the fundamental conceptual and theoretical dichotomy of *Gemeinschaft/ Gesellschaft* (in the German), and *Community/ Society* (in the English) sociology. The author points out the weaknesses of the existing terminological solutions. In that direction, the author critically reviews the contribution of Tomislav Chokrevski. As one of the most prominent representatives of the first generation of Macedonian sociologists, Chokrevski had faced the problematic of this dichotomy. Building on his uncompleted attempt, the author develops an alternative solution. It is framed within the contemporary understandings of the socioontology of the above mentioned classical dichotomy as it is assumed within the modern and contemporary theories of civil society.

Key word: MACEDONIAN SOCIOLOGY, TOMISLAV CHOKREVSKI, SOCIOLOGY, COLLECTIVISM, INDIVIDUALISM, SOCIETY, CIVIL SOCIETY.